
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2007 (год. XVI), ISSN 0861-7902

НОВ ПРИНОС В РОДНАТА ЛЕКСИКОГРАФИЯ

**Донка Вакарелска-Чобанска. Речник на самоковския говор.
София: Академично издателство “Марин Дринов”, 2005. 393 с.**

В края на 2005 г. излезе от печат “Речник на самоковския говор” с автор Д. Вакарелска-Чобанска. Речникът е естествено продължение на излязлата през 2002 г. монография “Самоковският говор” (Трудове по българска диалектология и история на българския език. Кн. 1. АИ, “Проф. Марин Дринов”. София, 2002), в която подробно е изследвана диалектната система на различни равнища – фонологично, морфологично, словообразователно, акцентно, лексикално. Чрез речника познанията за езиковата картина на самоковския регион придобиват цялостност и завършеност.

Интересът на авторката към лексикологията и лексикографията се оформя още при първите ѝ изяви на научното поприще. Д. Вакарелска има многобройни публикации в тази област на езикознанието. “Речник на самоковския говор” е плод на нейната дългогодишна изследователска дейност и представя словното богатство на 26 села от бившата Самоковска околия. В речника е включена събраната лексика от селата Алино, Бели Искър, Белчин, Говедарци, Горни Окол, Долни Окол, Гуцал, Долни Пасарел, Доспей, Драгошиново, Злокучене, Клисура, Ковачевци, Маджаре, Мала Църква, Марица, Ново село, Плана, Поповяне, Продановци, Радуил, Райово, Рельово, Шипочан, Широки дол и Ярлово.

В уводната част са изложени принципите, залегнали при подбора и представянето на лексикалния материал.

Речникът съдържа около 9000 лексикални единици. Преобладаваща е домашната лексика, но са включени и заемки, предимно от съседните балкански езици, напр. *авжйà*, *бек'àр*, *джубè*, *доламà*, *ихтибар*, *йавашилйа*, *раатлйа* и др.

Освен интересни номинативни диалектизми, някои от които старинни (срв. *влас*, *врѣк'а*, *гн'авим*, *отава*, *зунѣца*, *йужина*, *кошѹл'а*, *мен'овник* и т.н.), са представени и семантични, словообразователни, морфологични и фонетични диалектизми, срв. *жл'чка* 'жълтък', *жѣца* 'род', *загар* 'вид ловно куче', *црѣковник* 'църковно място'; *грѣм'авица*, *грѣм'авина* 'гръмотевица', *милостѣвен* 'милостив'; *вр'ва* 'врѣв', *вѹна*, *г'авол*, *йабука* и др.

Превес има диференциалната диалектна лексика, но в речника са налице и общобългарски думи. Включването на книжовна лексика е обусловено от различни условия. Едно от тях е участието на думите в диалектни фразеологизми или словосъчетания. Например лексемата *глава* влиза в състава на съчетания като *биѣм си главата*, *дрѣпам се у глава*, *кѣнем си главата*, *мѣе ми се главата*, *мѣта ми се главата*, *навѣем глава*, *подвѣжем си глава*, *превиди ми главата жѣлове*, *тр'кам му на главата* и др. Като основание за включването на някои книжовни думи в речника е посочено още и обстоятелството, че те са основа за образуване на диалектни лексеми, напр. *гост* е мотивираща основа за лексемите *гостѣнк'а*, *гостол'убен*, *гостол'убник*. От друга страна, в отделни села от говорната област за една реалия са възприети лексеми, съвпадащи с книжовните, докато в останалите се употребяват диалектни названия.

Речникът на самоковския говор е подреден по азбучно-гнездови принцип. Речниковите статии следват приетото в лексикографската практика оформление. Те съдържат граматична информация за лексикалните единици, стилистични квалификатори, обяснение на значението, информация за синонимните отношения на думите в рамките на диалектната система.

За заглавки са избрани представителните форми на думите – единствено число за съществителните имена, мъжки род за прилагателните, първо лице единствено число сегашно време за глаголите. Изключение правят лексемите, които са дефективни по отношение на изброените показатели. Видовите двойки при глаголите са събрани в една речникова статия, като там са присъединени и възвратните им форми. Фонетичните и акцентните варианти са изброени след основната форма – *влѣзам* и *флѣзам*, *вѣзнак* и *вѣзн'ак*, *иззѣмнувам* и *издзѣмнувам*; *влѣкно* и *влѣкнѣ*, *кѣмпир* и *кѣмпѣр* и др.

Стилистичните квалификатори след част от лексемите посочват особености по отношение на актуалността на думата (остаряло, ново) или от експресивно естество (иронично, грубо), отбелязват възрастовата група,

за която е характерна лексемата (детска дума) и др., срв. *джѝда* (остар.), *мѝнец* (остар.), *балира̀чка* (ново), *гледàчка* (ново), *грошѝар* (ирон.), *длъ̀гуч* (ирон.), *зѝдра* (грубо), *мазнѝц* (грубо), *жѝжа* (дет.). С бележка е маркирана и занаятчийската терминология (каменоделски, каруцарски, ковашки, кацарски термин) – *кѝлница* (каруц.), *рач̀ница* (ков.) и т.н. По този начин употребата на думите е представена всестранно.

Стремежът на авторката е бил да разкрие възможно най-пълно и семантичния обем на думите, като е използван богат илюстративен материал за регистрираните лексикосемантични варианти. Речниковите статии представят основните, производните и преносните значения, а също и фразеологичните съчетания, в които лексемите участват.

Тъй като речникът съдържа материал от различни села на самоковския говорен ареал, понякога е налице различие в названията за една и съща реалия – факт, който е намерил отражение в речниковите статии. Интересни са синонимните редове, образувани от различните названия в рамките на диалектната система, напр. *врѝме* и *вак̀т*, *дѝба*, *зам̀ан*, *сар̀а*; *косѝвина* и *касл̀авица*; *царевич̀л’ак* и *царев̀ин’ок*, *кал̀аварка*, *кѝрдел’*, *пра̀зна шѝкла*, *чук̀ан*, *чу̀шл’ак*; *ма̀лък* и *манѝчѝк*; *обѝчам* и *дра̀гувам*, *мѝлувам*; *отпр̀во* и *испр̀во*, *прѝвѝд*, *отпр̀вен*, *прѝвѝдн*, *прѝф*, *пешѝн* и др.

“Речник на самоковския говор” е ценен принос в проучването на лексикалната система на югозападните български говори. Социално-икономическите промени в българското село, влиянието на книжовния език и навлизащите нови думи са фактори, които застрашават със забрава и постепенно изчезване на съществуващото в българските диалекти лексикално богатство. А то трябва да бъде съхранено за бъдещите поколения.

От друга страна, наличието на някои по-стари публикувани речникови материали за района (*Ст. Стойков и др.* Говорът на с. Говедарци, Самоковско. – Известия на Института за български език. Кн. IV, 1958, 255–320; *Ив. Шапкарев, Л. Близнев.* Речник на самоковския градски говор. – Българска диалектология. Проучвания и материали. Кн. 3, 1967, 197–298) дава възможност да се направят изводи за развойните тенденции в областта на лексиката.

Речникът представлява интерес не само за езиковедите – българисти, слависти, балканисти, за занимаващите се с диалектология и етнолингвистика, история на езика, етимология, лексикология, но и за фолклористи, етнографи, както и за всички, които милеят за българския език.

Марияна Витанова